

інвестиційно-інноваційного і інформаційного потенціалу тощо;

– прискорену адаптацію владного (державного, регіонального, місцевого) менеджменту, бізнесового середовища, населення до ринкових умов і викликів глобалізації;

– розширення системи робочих місць, підвищення економічної активності населення, якості і потужності кадрового потенціалу, його кваліфікаційного рівня;

– удосконалення соціально-фінансової стратифікації населення шляхом створення потужного середнього класу та суттєве скорочення частки «зубожілого» населення;

– активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності для модернізації виробництва, підвищення його техніко-технологічного рівня, прибутковості та продуктивності праці працюючих;

– раціоналізацію природокористування та екологізацію виробництва шляхом підвищення його науково-технічного рівня, запровадження сучасних енерго- та ресурсозберігаючих технологій та розвитку екобезпечних видів економічної діяльності.

З огляду на цілі соціально-економічного розвитку, можна відмітити, що основним напрямком руху в рамках досягнення поставлених цілей розвитку є інноваційний, тому що на даному етапі зазначений напрямок є найбільш стратегічно важливим при забезпеченні національних інтересів.

Отже, на сьогоднішній день в країні спостерігається складне економічне становище, що характеризується зниженням ВВП, яке потребує негайних структурних змін та формування ефективної стратегії соціально-економічного розвитку підприємств харчової промисловості та суб'єктів господарювання в цілому. Вирішення ключових соціально-економічних проблем із урахуванням сучасної політичної та економічної ситуації в Україні та тенденцій розвитку світової економіки базується на визначенні основних векторів розвитку харчових підприємств, а саме: інноваційного, соціального спрямування, збалансування економічного, соціального та екологічного аспектів розвитку, енергозбереження тощо.

2.6. Дослідження міжнародних торгівельних потоків країн Європейського та Митного Союзів: порівняльний аналіз та участь в них України

Сучасний світовий економічний простір є складноструктурованою багаторівневою системою зв'язків між національними та регіональними економіками. Сьогодні вже неактуальним виявляється спрощене уявлення про глобальний ринок як множину національних економік, яких об'єднує виключно взаємодія в торгівельній та фінансовій сферах. Процес інтегрування окремих суб'єктів світового ринку є тіснішим та складнішим за своєю суттю. Інтенсивність економічних процесів в межах держав та між ними значно акселерувалися за декілька останніх десятиліть, що проявляється практично у всіх ланках економічного життя та доводить неправомірність припущення про можливу економічну автономію національних політик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати про значну зацікавленість науковців щодо питань усестороннього дослідження глобалізаційних

трансформацій та біфуркацій світового економічного простору. Проблеми міжнародної торгівлі в умовах глобалізації висвітлені в працях таких вітчизняних дослідників-економістів як А. Гальчинський, І. Гладій, А. Філіпенко, В. Чужиков, В. Новицький та інші, а також закордонних науковців, наприклад, А. Крюгера, А. Гаррісона, Ф. Алкала, К. Вільсона, Дж. Стигліца та інших. Проте, проблематика виявлення змін у міждержавних взаємодіях є актуальною, незважаючи на значну кількість праць у даному напрямі досліджень, адже тенденції є швидкоплинними та потребують постійного їх моніторингу.

Ціллю статті є виявлення основних тенденцій змін у перебудові світового економічного простору відповідно до глобалізаційних явищ та проведення аналізу інтенсивності міжнародних торговельних потоків між Україною та державами-членами Європейського та Митного Союзів.

Сучасні тенденції розвитку економіки України в значній мірі визначаються інтеграційними та регіоналістичними тенденціями, а тому потребують нового осмислення зміни з точки зору включення України у світові економічні, зокрема транснаціональні процеси. Транснаціоналізацію можна визначити як етап розвитку світової економіки, що приходить на зміну інтернаціоналізації, та який характеризується розширенням меж діяльності компаній поза національними кордонами внаслідок фрагментації виробничо-збутових ланцюгів та спрощення політико-юридичних процедур обслуговування міжнародного бізнесу. Вихід діяльності поза адміністративні кордони держав можна назвати й супратериторіальністю, яка є однією із ключових характеристик теперішнього економічного життя.

Крізь призму регіональної парадигми світова економіка виглядає зовсім по-іншому, ніж уявлення про неї як про сукупність національних економік. Глобальні асиметрії та десинхронізація розвитку є основною передумовою та причиною формування регіональних груп як способу мінімізації негативних наслідків цих процесів. Тобто, глобальна інтеграція стає інституційним механізмом забезпечення функціонування сучасної економіки. На думку Ф. Хайєка, сучасний інтеграційний процес приводить до "виникнення нових форм взаємодії між суб'єктами суспільного розвитку, в результаті чого формуються нові соціальні інститути, які порушують усталену історичну логіку буття людства"²²⁷. На нашу думку, виникнення таких інститутів за характером їх функціонування цілком можна ідентифікувати як глобальну кооперацію.

Загалом, інтеграцію вважають вищим етапом регіоналізації, що базується на територіальній суміжності держав, між якими активно виникають і розвиваються різноманітні соціальні зв'язки. Відповідно до економічного словника, інтеграція (від лат. *integer* – «цілий») означає об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними²²⁸. Словник з державного управління тлумачить цей термін від лат. *integratio* – «поповнення, відновлення» – як процес досягнення єдності зусиль усіх підсистем (підрозділів) організації для ефективного здійснення її

²²⁷ Хайек Ф. Конституція свободи / Ф. Хайек. – М.: Новое издательство, 2008. – 384 с.

²²⁸ Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовской, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

трансформацій та біфуркацій світового економічного простору. Проблеми міжнародної торгівлі в умовах глобалізації висвітлені в працях таких вітчизняних дослідників-економістів як А. Гальчинський, І. Гладій, А. Філіпенко, В. Чужиков, В. Новицький та інші, а також закордонних науковців, наприклад, А. Крюгера, А. Гаррісона, Ф. Алкала, К. Вільсона, Дж. Стигліца та інших. Проте, проблематика виявлення змін у міждержавних взаємодіях є актуальною, незважаючи на значну кількість праць у даному напрямі досліджень, адже тенденції є швидкоплинними та потребують постійного їх моніторингу.

Ціллю статті є виявлення основних тенденцій змін у перебудові світового економічного простору відповідно до глобалізаційних явищ та проведення аналізу інтенсивності міжнародних торговельних потоків між Україною та державами-членами Європейського та Митного Союзів.

Сучасні тенденції розвитку економіки України в значній мірі визначаються інтеграційними та регіоналістичними тенденціями, а тому потребують нового осмислення зміни з точки зору включення України у світові економічні, зокрема транснаціональні процеси. Транснаціоналізацію можна визначити як етап розвитку світової економіки, що приходить на зміну інтернаціоналізації, та який характеризується розширенням меж діяльності компаній поза національними кордонами внаслідок фрагментації виробничо-збутових ланцюгів та спрощення політико-юридичних процедур обслуговування міжнародного бізнесу. Вихід діяльності поза адміністративні кордони держав можна назвати й супратериторіальністю, яка є однією із ключових характеристик теперішнього економічного життя.

Крізь призму регіональної парадигми світова економіка виглядає зовсім по-іншому, ніж уявлення про неї як про сукупність національних економік. Глобальні асиметрії та десинхронізація розвитку є основною передумовою та причиною формування регіональних груп як способу мінімізації негативних наслідків цих процесів. Тобто, глобальна інтеграція стає інституційним механізмом забезпечення функціонування сучасної економіки. На думку Ф. Хайєка, сучасний інтеграційний процес приводить до "виникнення нових форм взаємодії між суб'єктами суспільного розвитку, в результаті чого формуються нові соціальні інститути, які порушують усталену історичну логіку буття людства"²²⁷. На нашу думку, виникнення таких інститутів за характером їх функціонування цілком можна ідентифікувати як глобальну кооперацію.

Загалом, інтеграцію вважають вищим етапом регіоналізації, що базується на територіальній суміжності держав, між якими активно виникають і розвиваються різноманітні соціальні зв'язки. Відповідно до економічного словника, інтеграція (від лат. *integer* – «цілий») означає об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними²²⁸. Словник з державного управління тлумачить цей термін від лат. *integratio* – «поповнення, відновлення» – як процес досягнення єдності зусиль усіх підсистем (підрозділів) організації для ефективного здійснення її

²²⁷ Хайек Ф. Конституція свободи / Ф. Хайек. – М.: Новое издательство, 2008. – 384 с.

²²⁸ Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

Що стосується сучасних регіональних інтеграційних утворень, увагу вітчизняних науковців останніми роками все більше привертає Європейський Союз та Митний Союз Росії, Білорусії і Казахстану (РБК МС), який був створений в рамках ЄврАзЕС, як в окремих аспектах полярні варіанти угруповань за можливою (повною або частковою) участю України.

Зростання щільності торговельних потоків є беззаперечною тенденцією сучасного економічного світу, проте, в розрізі окремих регіональних об'єднань обсяги міжнародної торгівлі є різними. Інтенсивність внутрішньо інтеграційної торгівлі є одним із індикаторів стійкості та компліментарності країн-учасників утворення.

Як можна помітити з рис. 1, обсяги міжнародної торгівлі в межах Європейського Союзу сьогодні майже повернулися до передкризового стану 2009-2010 років, який перервав постійну позитивну динаміку зростання. Проте, частка торговельного обороту ЄС у загальносвітовій торгівлі знижується, що пов'язано із нарощенням торговельних потоків за участю країн з ринками, що розвиваються (особливо країн Східної Азії).

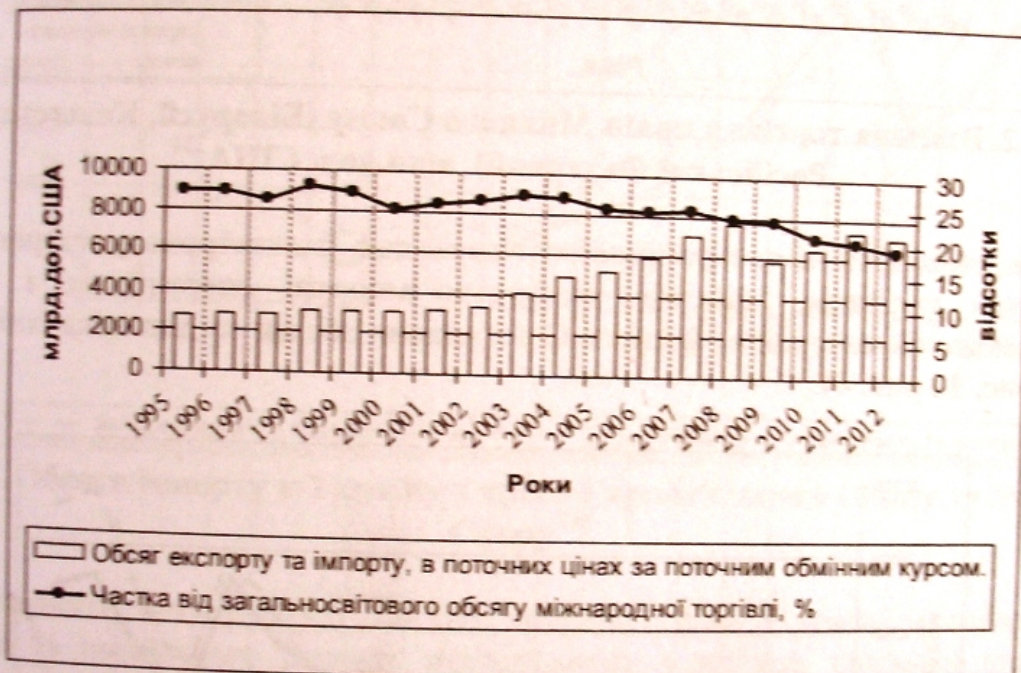

Рис. 1. Динаміка обсягів міжнародної торгівлі між країнами Європейського Союзу, 1995-2012 рр. ²³⁰

Використовуючи дані Статистичного відділу ООН, які охоплюють показники міжнародної торгівлі товарами та послугами за класифікацією SITC, Rev. 3, можна отримати висновок, що в 2012 році обсяги взаємної торгівлі держав-членів Митного Союзу зменшилися в порівнянні з 2011 роком на 7% до 57,7 млрд. доларів (рис. 2).

Питома вага товаропотоків між Росією й Білорусією становила 64% від загальної величини торгівлі в межах Митного Союзу, між Росією й Казахстаном – 35%, Білорусією й Казахстаном – 1%. Зростання товарообігу в рамках Митного Союзу за останні 5 років лише частково було наслідком інтеграції трьох країн, проте значною

²²⁹ Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління / В. Я. Малиновський. – Вид. 2-ге, доп. і виправл. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. – 254 с.

²³⁰ UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>

мірою – результатом відновлення попиту у світовій економіці після глобальної кризи 2008 - 2009 років.

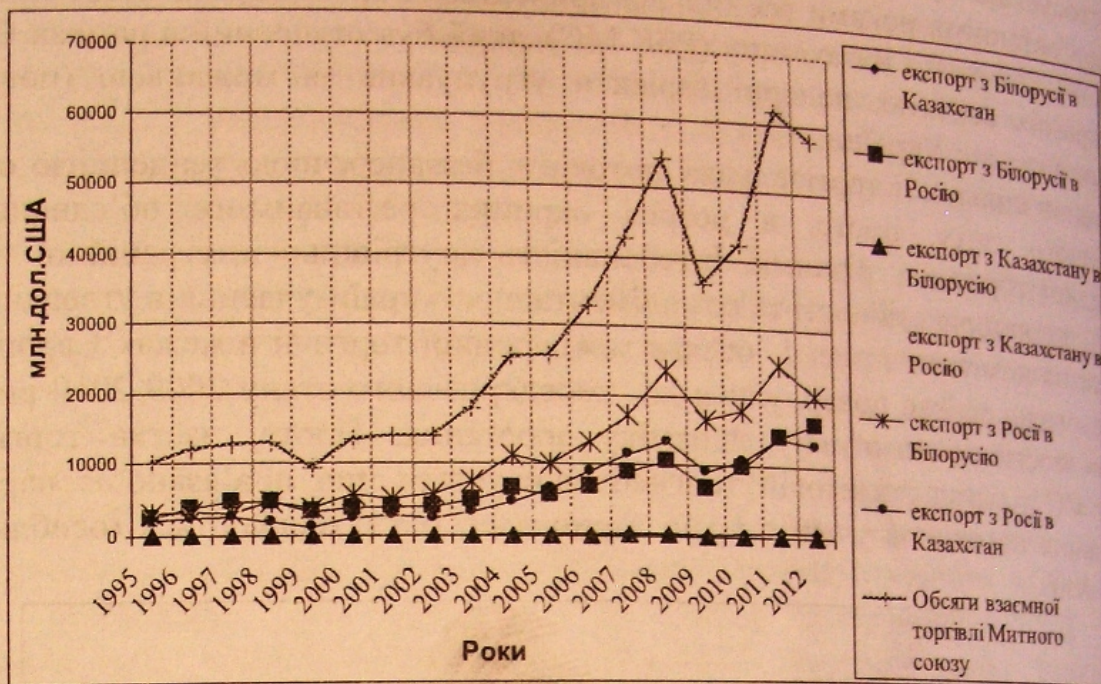

Рис 2. Взаємна торгівля країн Митного Союзу (Білорусії, Казахстану та Російської Федерації), млн.дол. США²³¹

Україна, зважаючи на географічне розташування, довгострокову історію контактів з окремими країнами, здійснює експортно-імпортні операції як з державами Європейського Союзу, так і Митного Союзу, хоча обсяги та динаміка їхніх обсягів є різною (рис. 3 і рис. 4).

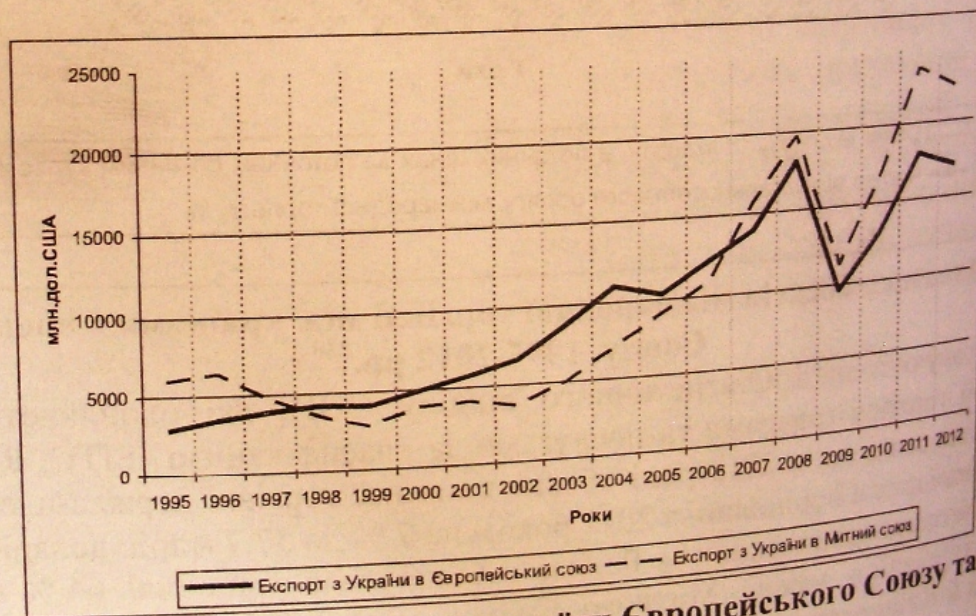

Рис. 3. Обсяги експорту з України в країни Європейського Союзу та Митного Союзу²³²

²³¹ UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>
²³² UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>

Обсяги експорту України до Митного Союзу в періоди 1995-1998 років та від 2007 до 2012 року є більшими, ніж в країни Європейського Союзу (станом на 2012 рік це переважання становило 31%). Аналіз динаміки часток експорту та імпорту України до членів Митного Союзу в загальному обсязі показує, що Російська Федерація являється найбільшим ринком збуту української продукції. Частка продукції, що експортується Україною до Росії в 2012 році становила 79%, частка імпорту, яка надходить до України від Росії в загальній сукупності держав Митного Союзу наближається до 81%. Найбільші обсяги експорту з України в Росію в 2012 році характерні для продукції машинобудування (35,6), сталі та заліза (15,3%) та продукти харчової промисловості (10,0%).

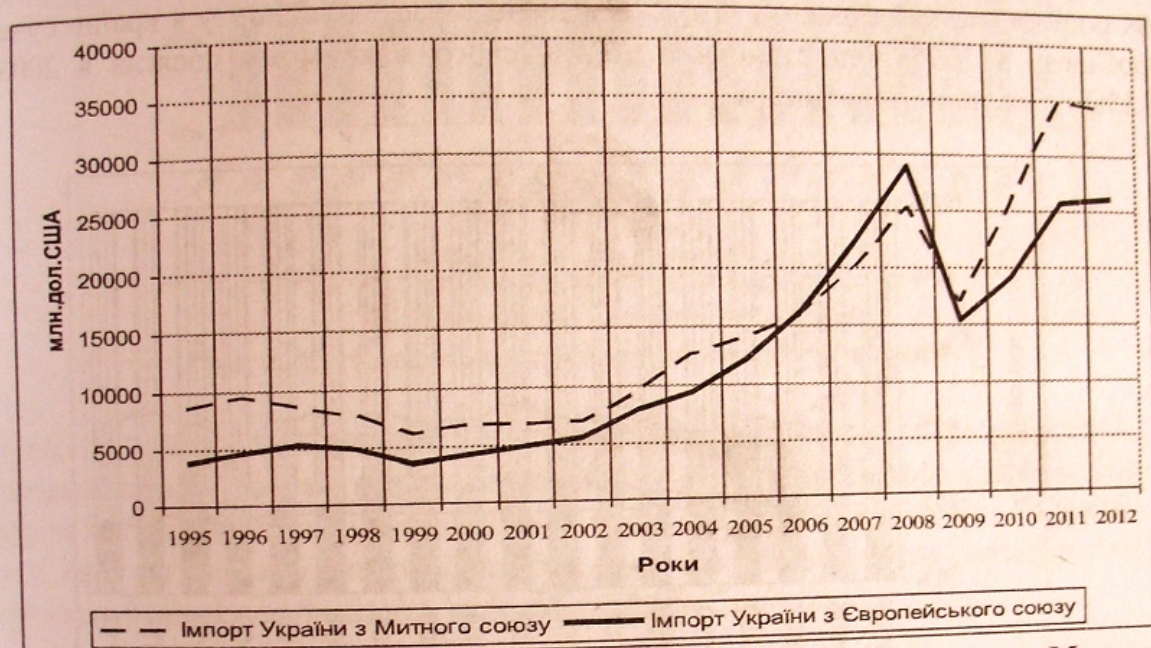

Рис. 4. Обсяги імпорту в Україну з країн Європейського Союзу та Митного Союзу²³³

Слід зазначити, що структура імпорту, зокрема з Росії, є доволі усталеною. Тобто, більше 66 % російського імпорту представлено у вигляді паливної сировини та матеріалів, що значною мірою пояснює відносну стабільність обсягів торгівлі між Україною та Митним Союзом через ускладненість диверсифікації партнерів, окрім Росії, в торгівлі за даною категорією. Тобто, головним торговельним партнером даного інтеграційного об'єднання, безумовно, залишається Російська Федерація.

Що стосується країн Європейського Союзу, структура імпорту та експорту є більш різноманітна. Найбільшу частку українського експорту в країни ЄС займають торговельні потоки в Польщу (14,34% від загального експорту в Європейський Союз), Італію (13,80%) та Німеччину (9,15%). В Німеччину найактивніше експортується обладнання для забезпечення електропостачання, в Італію (так і в Польщу) – залізо, сталь та інші продукти металургійної галузі. За імпортом в Україну лідерами посеред країн Європейського Союзу є ті ж самі держави: Німеччина (26,43% від загального

²³³ UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>

імпорту в Україну з Європейського Союзу), Польща (13,56%) та Італія (8,61). З Німеччини в Україну імпортуються найбільше транспортні засоби та запчастини до них, медикаменти. В структурі імпорту з Польщі переважаючу частку займають паливно-мастильні матеріали, продукція целюлозно-паперової галузі. Італія є найбільшим постачальником обладнання для охолодження та нагрівання, крім того імпортує медикаменти та вироби із пластмаси.

Протягом останніх 17 років структура експортних та імпортних потоків України була досить варіабельною. Як можна побачити з рис. 5, майже половина всього експорту України припадає на країни теперішнього Європейського та Митного Союзів, хоча співвідношення між ними постійно змінюється. Якщо в 1995 році в Росію, Білорусь та Казахстан спрямовувалося 34,3% всього українського експорту, в 2004 році ця частка становила 16,9%. Натомість частка експорту в країни сучасного ЄвроСоюзу в 1995 році становила 16,2%, свого максимуму досягла в 2003 році (30,1%) і поступово знижується.

Рис. 5. Регіональна структура експорту України²³⁴

Досить суттєвою була переорієнтація імпорту (рис.6). Його частка з країн східного вектору від 46,4% у 1995 році до 32,5% в 2012 році. Скорочення відбулося в основному за рахунок імпорту енергоносіїв, оскільки економічний розвиток призвів до підвищення попиту на неенергетичні продукти, в першу чергу товари інвестиційного попиту та товари тривалого користування. Що стосується країн Європейського Союзу, їх роль у імпортному портфелі України також змінилася. В 1995 році частка імпорту з цих країн в загальній сукупності становив 20,2%, свого піку досягнула в 2007 році (30,8%) і в 2012 році становила 25,0%. Частка експорту в країни ЄС різко знизилася протягом 2002-2010 рр. Однією з причин є те, що металурги і виробники хімічної та сільськогосподарської продукції переключили

²³⁴ UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>

основну увагу з європейських на азіатські та африканські ринки.

Рис. 6. Регіональна структура імпорту України²³⁵

Отже, за роки незалежності Україна значною мірою переорієнтувала свої торговельні потоки за рахунок послаблення зв'язків з країнами сучасного Митного Союзу та активізувала стосунки з іншими партнерами, зокрема країна Європейського Союзу. Така регіональна диверсифікація є одним із стабілізуючих факторів у випадку виникнення певних регіональних економічних дисбалансів.

2.7. Зовнішньоторговельні перспективи агропромислового комплексу України в контексті євроінтеграції

Вітчизняний агропродовольчий комплекс із кожним роком нарощує свою присутність на світовому ринку. Україна, що є членом 68 міжнародних організацій, як позаблокова держава прагне здійснювати відкриту зовнішню політику та до незалежного співробітництва з усіма зацікавленими партнерами. Членство у міжнародних організаціях та інтеграційних торговельних союзах стає системним фактором розвитку національної економіки. Проте, Україна позбавлена можливості членства у деяких міжнародних організацій, оскільки не відповідає всім їх вимогам.

Нині в українському суспільстві триває дискусія щодо формату співробітництва України з країнами ЄС. Дослідження перспектив входження підприємств аграрного сектору України на ринок Європейського Союзу є актуальним, оскільки очевидна необхідність подальшого розвитку і розширення присутності вітчизняних виробників

²³⁵ UN COMTRADE statistics Merchandise trade matrix [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comtrade.un.org/>